

Dževad Kučukalić

BEHKA IZ SEHARE

Još dok je bila mala djevojčica, Behka je svjetlucavih očiju na Kovačima čežljivo gledala u šaroliko ruho svoje majke ili nene, složeno u oveloj drvenoj, dosta pohabanoj, iznutra ćohom pokovanoj, sehari.

I maštala je kako će jednog dana, kad za to vrijeme dođe, i sama dio tog starog porodičnog, mladinskog ruha na sebe obući, kad svatovi i u njenu kuću po nju budu došli.

A kako je tada i koliko narasla u vis, poslije, ni centa više nije.

- Božije davanje! - odmahivali su ljudi, ne želeći da hule Boga zbog Behkinog zastoja u razvoju, da sebi i svojoj djeci ne bi navukli kakvog belaja i pokaranja.

Dok joj je mati bila živa nekako se i nosila s tom svojom mahanom. I dalje je tamo, nad vratničkom Pločom više Kovača,

vjerovala da će doći neki njen princ iz bajke, pa makar to bio i princ-palčić, da je zaprosi, da vezeno ruho iz sehare na svjetlo dana iznese i obuće, da se u njemu nagizda.

Ali, kad su joj mater odnijeli zauvijek na Ravne Bakije, ostala je sama samcijata, u onoj ćerpićari trbušastih, ispucalih zidova, koje su samo pridržavali drveni stubovi uzduž i poprijeko da se, ne daj Bože, ne strovali i koga ne zatrpa.

Pa, kad je jednom iz znatiželje i probe ušla u onu veliku kućnu seharu što joj je od materinog miraza ostala, i u njoj se opružila, kad je osjetila onaj ustajali miris jemenija, lana i svile, pamuka koji se osjećao na lavandu što se stavljala zbog moljaca, bilo joj je lijepo i zbog toga je to sve češće činila. U početku je ležala preko dana, a kasnije i noću, na spavanju. Sigurno je u toj sehari osjećala neku čudnu toplinu patine prošlosti svoje propale porodice, čiji je zadnji izdanak eto ono bila.

U njenim drvenim okvirima punim haljina bilo joj je toplije i u srcu i u duši, nego samoj ostajati u dugim noćima u praznoj kući, slušajući kroz polupane prozore pijanska iživljavanja zakašnjelih vratničkih bekrija.

Bilo je tu, ispod njenih prozora i onih skrivenih, bojažljivih ašikluka momaka i cura koje su joj samo više raspaljivale želju da se i sama uda, da joj iz snova napokon dođe njen izabranik.

Još od djetinjstva uvijek je voljela napuštene, bespomoćne životinje, hranila mace i cuke, davala pticama da jedu, posebno

zimi kad same nisu mogle ništa pronaći. Neko joj je u djetinjstvu donio kanarinca u kafezu. Bio je šaren, plah za oči i uho, da se nije moglo nagledati.

- Ne mogu ga ja držati zatvorenog! - rekla je Behka i pustila ga.

-Tice su Božija, slobodna stvorenja, treba da lete kad i kud žele...

-Ali kako će se prehraniti, bona Behka, posebno kad nemaju šta, kad bude zima, skapaće? - pitale su je komšije.

-Svako za svojom nafakom ide, kako mu je suđeno, daće Bog, treba vjerovat!

Oni koji su je bolje poznavali kažu da je odustala da nosa hranu za macama i cukama jer je znala da to radi iz ljubavi ona Zlatija, nekadašnja gradska ljepotica, koja je skoro došla na prosjački štap, ostala bez igdje ičega i život takav kakav je, do kraja posvećivala uličarskim cukama, hranila ih, otimala ispred šintora mašući svojim šarenim pocijepanim suncobranom kao da prijeti.

A oni su se, shvatajući koliko im je Zlatija privržena, vukli za njom, okružujući je i stiskajući u čoporima uz njen dugi zimski kaput koji je i ljeti nosila, i torbe pune otpadaka za paščaduriju.

Sretala ih je Behka i zagledala iz prilične daljine jer među tom gomilom raznoraznih pasa, a nije ih nikad bilo ispod desetak, bilo

je nekih i njene visine, a i težih od Behke, koji sigurno nisu mogli stati i sakriti se u drvenu kućaru, kakva je bila njena sehara.

Išla je uvijek šutljiva, utučena i povučena s mahramom na glavi, vezanom čvorom preko čela, u malim dimijama, podsjećajući na likove iz priča o Alisi i sedam patuljaka.

Žal za onim poklonjenim kanarincem kojeg je, istina, sama pustila iz kafeza, i ljubav prema pticama urezala joj se u dušu od ranog djetinjstva, pa je kasnije sav smisao svog siromašnog samotnjačkog života nalazila u druženju s njima i njihovom hranjenju.

Školska djeca trčala su za njom, a skoro je svako bilo krupnije od Behke. Malo su je se i plašili zbog one njene ustakljenosti i ledenog pogleda na licu starije žene i djetinjih dimenzija. Poneki su i dobacivali:

- Eno, ide ona mala žena s golubovima!

A golubovi, ne isključujući i druge krilatice, brzo su se skupljali gdje se ona nalazila.

Donosila im je u početku starog hljeba ostalog, neprodatog iz obližnjih pekara koji je mrvila do najsitnijih djelića. Skupljala je i onaj hljeb bačen kraj kontejnera, pa na više mjesta na čaršiji, obično u ćoškovima, neprimjetno mrvila za ta malehna ustašca jer su te ptice i golubovi jedino i bili manji od nje.

Kasnije joj je svijet, posebno iz komšiluka, sam u avliju donosio kese s hljebom, zakačivši ih za drvenu ogradu, a poneko bi katkad dao i koju paru.

- Ako je s halalom, kupiću od tog riže i žita i razbacati ga

golubanima, tamo gdje najčešće dolaze, da se nahrane.

Nije to Behka radila na čaršiji kraj Sebilja gdje su neke žene i stariji ljudi već počeli za pare prodavati male lončiće i plastične čaše napunjene zrnima kukuruza i ječma.

A onaj turistički svijet se, uz sadaku, htio ne htio, ili i morao slikati na licu mjesta kraj golubova, od kojih su dosadniji bili samo oni sa automatskim fotoaparatom-polaroidima, što su im odmah za dobre pare davali slike s golubovima i onim što ječam bacaju za uspomenu.

Nije bilo sigurno insana, od najmanjeg djeteta do najstarije čeljadi, koji nisu poznavali Behku, njenu strast, merhamet, brigu za ptice. Jedino su samo oni rijetki znali za njeno zatvaranje u seharu, sa ruhom svatovskim jer svatovi po nju nikad nisu došli.

Niko se tačno i ne sjeća da li je болоvala, a ona se nikome nikada nije žalila, niti molila za pomoć, mada nikakvih primanja za život nije imala.

Jednostavno, svijet primjeti da je ne bijaše izvjesno vrijeme na starim mjestima, da su golubovi uzalud slijetali na znane čoškove

na kojima, ovaj put, nije bilo riže i mrvica. Nečujno javiše: prestalo je da kuca Behkino srce.

Neki čaršijski trgovci, među njima i onaj zelenar Mordo, platiše za ukop. A, Boga mi, bi povelika dženaza, kao rijetko kad kome. Svako je želio da makar za tren stane, pridrži ili podigne majušni tabut, koji je ličio na djetinji, ili nekog patuljka. Dok je jesenji vjetar raznosio preostalo lišće sa obližnjih jablanova, dženaza sa Behkinim tijelom se pela strminom ka Grličića brdu.

A iznad ljudi, Božijeg li čuda i davanja, nadlijetala su, poput vojnički strogih parada, jata golubova, vrabaca i drugih ptica. I pratila su tako njihovu Behku, sve do mezara. Dok se učilo i halaljivalo s njom, neko reče:

- E, ovo ljudi još nisam ni čuo ni vidio. Pogledaj uokolo, na svakom naherenom nišanu stoje golubovi.

- I ne guću. Šute u tuzi, kao da hoće da plaču ...

Rekoše da se tog dana prodavci kukuruza, zobi i ječma na čaršiji kraj Sebilja i oni njihovi automatski-fotografi nisu ni s parom sastavili. Nije bilo niti jednog goluba da bi im turisti bacali žito, za sadaku.

Svi sivi letači iz ptičije aero flote kružili su iznad starog greblja na Grličića brdu, kraj mezara njihove male-velike Behke.

Prelazeći popločanom ulicom preko čaršije razmišljao sam zna li se samo što je bilo sa onom njenom starom seharom i ruhom koje je kao dijete spremala uz pomoć majke za udaju ...

-                   Gospodine, daj baci lončić žita golubovima za sadaku.

    Samo pola marke ...

Posljednji trzaji sunčevih zraka padali su na nišane starog greblja na Grličića brdu ...

NE KOPIRATI

OGNJENA ZEMLJA

Mada je rat uveliko bjesnio po Sarajevu i okolini, Alen nije mogao ili nije htio da prizna da su ga izdali i oni najbolji nekadašnji prijatelji, što su do aprila devedeset i druge godinama radili i družili se s njim.

Izbjegavao je sve priče o nacionalnim i vjerskim podijeljenostima, misleći i dalje pošteno i pomalo naivno da je samo čovjek, ma ko bio i kako se zvao, jedino važan.

Supruga i sinčić bili su mu negdje u izbjegličkom kampu u Dalmaciji. Rijetko se čuo s njima telefonom, kao i svi mi, uostalom, iz opkoljenog grada.

Mada je bio zanatlija, volio se svakodnevno lijepo oblačiti: najbolji sakoi, majice, vindjakne, a često i kožne kravate na skupocjenim košuljama, što je sve u toj tuornosti ponekad izgledalo i provokativno, ako ne i tragikomično, za tu sredinu i šefove posebno.

Crna, uska, njegovana brada i brkovi, visok i vitak stas i mladost krasili su Alena, čiji su roditelji živjeli negdje na Sedreniku. Brat mu još prije rata bijaše otišao u Njemačku, gdje je uz pomoć nekih ranijih gastarbajterskih veza radio na crno. Slao je, istina, ponekad nešto i njemu, a češće njegovim izbjeglicama na moru.

Rješenje o radnoj obavezi u firmi od posebne važnosti bilo mu je dobra garancija da neće ići u vojsku, mada su ga godine mladosti uvijek iznova izbacivale kao mogućeg kandidata da ga tamo ipak pozovu.

Strah od granata, koje su tih dana učestalo kasapile Sarajlije na ulicama, i mogućnost da ga Caco pokupi na kopanje, tjerali su ga da se zabije u mišiju rupu svog preduzeća, pa je u podrumima svoje radionice napravio i kutak za spavanje, gdje ga nije mogla strefiti ni atomska bomba!

Naprosto, nigdje nije izlazio, ni roditeljima u posjetu čak nije smio otići. Družio se sa strancima, ponekad im nešto besplatno odrađivao, a zauzvrat se mogao njihovim satelitskim telefonom javiti svojim „dalmošima“.

Sasvim slučajno, kroz razgovor saznadoh da su sve simpatije i žene koje je volio (pa i ona voditeljica CNN-a), obavezno morale nositi naočale.

- Ta, ne nosi ti valjda i supruga očale? – upitah ga onako.

- Šta misliš da bih je i oženio da ih nije imala! – odgovorio je.

Slatko i pomalo zlokobno smijali smo se toj njegovoj opsesiji i kompleksu ženskih naočala, koje su ga uzbuđivale i istovremeno mu davale neku sigurnost.

Uz električarski zanat, poodavno je završio kurs za programere AOP-a, žarko želeći da jednom radi u uredu, ali mu oni koji su odlučivali nisu dali da se odvoji od šarafcigera i plavog mantila...

Znali smo do kasno u noć, tih ljetnjih dana prve ratne, sarajevske godine, u mračnoj polurazbijenoj firmi, poslije bljutave i potanke večere, čavrljati satima o svemu. Pridruživali su nam se i neki dispečeri, dizel-agregatdžije, uklopničari i drugi tehničari što su radili u turnusima.

Pričao sam im, između ostalog, i onu istočnjačku pripovijest kako se nikad ne može pobjeći od svoje sudbine: „Velikaš pita na trgu Azraila: 'Što mi preplaši slugu, pa u strahu pobježe k'o bez duše u Buhar?', a avet mu na to odgovori: 'Stvarno ne znam što on radi ovdje u Samari, kad ja s njim imam tek večeras sastanak u susjednoj Buhari?!'“.

Alen se na to samo kiseloo nasmijao, s nevjericom dobacivši:

- Pobjegao bih ja ne do Buhare i Samare, nego do Ognjene zemlje, samo da ovo ludilo više ne čujem i ne vidim...

Bio je, inače, pažljiv, pravi džentlmen, naročito prema kumi koja je stanovala u neposrednoj blizini. Samo na Sedrenik, izuzev telefonskih javljanja, nije ni pomišljao, ni usuđivao se da ode...

Ipak su mu, i pored tog skrivanja, poslali poziv za armiju, negdje na Ploči podno Vratnika, kod Čele. Trebalo je smoći snage, pa nenaviknut otići kroz kišu

granata i snajpera, s jedne na drugu stranu grada, pa srediti da se ta vojna obaveza bar odgodi, makar na izvjesno vrijeme...

Jezivo se bojao odlaska i to još na prvu ratnu liniju zbog brojnih granata. („Ubio bih se da izgubim ruku ili nogu, ne daj Bože“ – često je govorio).

Smatrao je, ako se ne izvuče ovaj put, nema ništa ni od njegovog susreta sa sinom Narcisom, koji je, odlazeći avionom iz Sarajeva sa godinu i po dana, jedva više mogao i da ga se sjeća... No, neprestano je pričao samo o njemu, posebno naglašavajući da bi jednio želio da bar njega izvuče i spasi, da zajedno pobjegnu ako treba tamo do neke daleke Ognjene zemlje. Kolega Goran Hikl mu je često, kao po narudžbi, uz gitaru, sjetno pjevušio: „Narcisi plaču, ljubavi“...

Zahvaljujući preporuci – pismu poznatog muzičara sa Vratnika, uspio je da ga ne mobiliziraju; vidio se tom prilikom konačno i s roditeljima i opet se vratio na posao i u onu svoju hladnu radionicu svu od pločica, ali itekako sigurnu i zaštićenu u suterenu visoke betonske zgrade. A u njoj je mogao pratiti i satelitski TV-program.

Prva ratna godina prošla je s Alenom teško, u besparici i neimaštini, čežnji za najbližim, tugovanjima. Mora se priznati, bio je korektan, pažljiv, zahvalan.

Jedino ga san o dalekom putovanju i bijegu iz ovog zemaljskog džehenema i odlazak („makar i na Ognjenu zemlju“!) nikada nije napuštao.

Mene su u međuvremenu pozvali u poznatu Desetu brdsku, da kao rovokopač oko Jevrejskog groblja jedanaest dana odrađujem u novembru za sve one što su uz pomoć veza i vezica eskivirali i bili oslobođeni svete torture. Angina pectoris i mjesec na III internoj, ostale su kao neke od uspomena sa te „Cacijade“.

- Eto vidiš, zbog takvih Caca da se meni samo noge u'fatit i ne zaustavljat' se, makar se skrasio tek na Ognjenoj zemlji – komentirao je moj boravak na prinudnom kopanju – Alen.

Kad mi je generalni u maju dao nalog i pasoš da odem do Hrvatske službeno, ali i posjetim svoje u Zagrebu, bilo mu je i drago i žao. Ali me on – ne mogavši ići – zamolio:

- Kad ja ne idem, ponesi ovih pet čokolada iz njemačkog paketa i daj ih mom Narcisu. Kaži mu da mu to šalje otac i da jedva čeka kada će ga zagrliti...

- Alene, slomiću ih puzeći po aerodromskoj pisti. Ali, ako odem, iste ću takve kupiti i pokloniti mu, sigurno umjesto tebe, vjeruj mi. A objasniću mu i koliko žarko želiš da odlepršaš iz ovoga pakla zajedno s njim...

- Sve do Ognjene zemlje, ne zaboravi!

Nije važno ni što nisam otputovao. Sa pasošem i dozvolom za vani, ipak sam se našao i u Armiji, u onoj istoj Čelinoj, sedreničkoj jedinici koju je Alen uz dobru vezu eskivirao.

Kasnije su mi, kad smo kopali rovove ispod Špicaste stijene, kroz poluprosječne jele pokazivali na desnoj strani puta podno nas, njegovu i bratovu kuću. Suncem okupani Sedrenik ratnog Sarajeva blistao se kao na dlanu!

Iako sam poodavno otišao iz firme, redovno su mi prenosili informacije iz naše sive tvrđave, pa tako saznadoh da su i oni uveli radne vodove za kopanje rovova i tranšea u Novom Gradu.

Tako su ipak i oni koji su imali strah od rata i granatiranja i koji mjesecima nisu izlazili iz masivnih zdanja, bili određeni da kopaju uz samu prvu liniju Nedžarića i Dobrinje.

Baš tog prvog dana, zajedno sa Žučkom i Rudijem, otišao je i Alen u prvu tranšeu. Neprijateljska minobacačka granata, tu iz neposredne blizine, pogodila je tačno gdje su kopala njih trojica. I to ona od stotinu i dvadeset milimetara!

Vatreni pakao! Muk. A potom jauci. Krv! Masakr! Rudi je odmah izdahnuo. Alenu je granata odsjekla obje noge i ruku, u bolnici su se borili za njegov život. (Kroz glavu mi prostrujaše njegove ranije riječi: „Ubio bih se da izgubim ruku ili nogu...“).

Očevici pričaju da je to bio pravi zemaljski džehenem. I zemlja se pržila i gorjela od vatre i baruta. Ognjena zemlja, u sarajevskom Novom Gradu...!

Na dženazi, u kasne sate, nas nekolicina iz firme jedva smo ga spuštali i ostali živi: pat sa Kromolja bljuvao je vatru po šljakastom igralištu punom svježih mezara, na kojem su mnogi od tih momaka nekad učili prve nogometne korake i maštali da će neko od njih postati neki novi Hase...

Ako kad, ako Bog da, ipak ponovo krenem u Hrvatsku – potražiću obavezno Alenovog Narcisa i njegovu mamu. Prepoznaću je, znam – nosi naočale. Dužan sam mu kupiti i onih pet obećanih čokolada sa lješnjakom.

Ne znam samo kako ću tom malom stvorenju, sad i poodraslom, bosanskom „dalmošu“, objasniti životnu sudbinu one istočnjačke drevne pripovijesti o Azrailu i bijegu iz Samare u Buharu. A nisam ni vješt da mu uz gitaru otpjevušim: „Narcisi plaču, ljubavi...“

Ali, da mi je bar smoći snage da mu dočaram neodoljivu očevu želju da doleti iz vatrenog, paklenog Sarajeva, da ga stegne, zagrli, zgrabi i pobjegne s njim, beskrajno daleko, makar i do Ognjene zemlje...

PIJAVICIN SIRTAKI SA BAJAMOM

Kao dijete se sjećala događaja kada je njen ujak počeo da gradi kuću u Bijeljini. Plac je trebalo da bude na mjestu stoljetnog oraha, u dvorištu, a orah je osim velikih bogatih jesenjih plodova donosio i debelu hladovinu, koja je bila dar Božiji, kad bi ono uprži Mađar, kakav samo u Semberiji zna biti.

- Ne bih ti ja, Risto, preporučio da siječeš ovaj orah. Znaš, u narodu se kaže da nasilno istrebljenje koštunjavog voća donosi nesreću. Ne bih želio da se to tebi, ili nekom od naših dogodi - reče mu onomad jedan od rođaka koji je bio u posjeti.

- Pusti, bolan Stevo, te bapske priče, ta nikad se ništa, niti jedna kuća ne bi gradila kad bi se toga držalo.

- Rekoh ti ja, rođače, a ti radi po svom, kako misliš da valja...

Slušala je to i gledala i njegova mlađa rođaka Neda iz Sarajeva, koja je tu išla kod njih u školu, otkad su joj se otac i mati razveli.

Nedugo potom, kad je veliki korijen, još većeg oraha na jedvite jade uz pomoć nekoliko radnika iz okoline, što su radili na nadnicu, nekako izvađen i taman kad su počeli radovi na temeljima nove kuće, u njihovo dvorište bahnuo je tmurnog izgleda jedan drugi bliži rođak. Nedi bi čudno što je u po ljeta, po takvoj vrućini nosio crno odijelo i rolku. Jedva je u prolazu pozdravivši, brzo utrčao u kuću.

- Risto, desila se nesreća! Stric Stevo je zajedno sa strinom i oboje djece poginuo u saobraćajnoj nesreći, na putu Šabac- Beograd...

Slijedio je, nakon šoka odlazak na sahranu, tuga, najednom otišla cijela familija, uticajni, važni, bogati ljudi. Nije dovodila u vezu tu smrt sa onim nedavnim razgovorom upravo tog Steve, što je sad ukopan na beogradskom groblju, na Bežanijskoj kosi. Ili, je se uopće nije ni sjetila. Sve do jednom...

* * *

U međuvremenu je završila Pravni fakultet i otišla na apsolventsko putovanje u Gčku. Tamo ju je tog vrelog jula sreo Nikoliadis Zoitas, turistički vodič iz Pireja, koji se družio sa nekom Novosađanskom, koja se za neke ranije ekskurzije i sama zaljubila u svog grčkog turističkog vodiča i tu se udavši, ostala.

Našli su se na nekoj zajedničkoj večeri, slušali „Djecu Pireja“ i „Sagapo“, razbijali tanjure, plešući u ritmu „Sirtakija“.

Još jednom su se, mislila je slučajno, sreli na zidinama Akropolisa, tamo gdje turisti neizostavno obilaze Partenon i Karijatide.

Otišla je nazad sa grupom u Sarajevo.

Kad se jednog dana vraćala sa zadatka na posao, portir joj je rekao:

- Dobro da ste napokon došli, imate posjetu!

Iza njeg, kraj motora „Kawasaki“, stajao je stidljivi Grk, poznanik sa ljetnje ekskurzije iz Atine.

Odvela ga je ćevape, pokazala grad i slagala da navodno, zbog ljubomornog momka za kojeg se uskoro udaje, osim tog popodneva, više ne mogu biti zajedno.

Zaljubljeni Zorba je opet na motoru „Kawasaki“, uz muziku „Ksimeroni“ i ritmove sirtakija, odjurio tamo, odakle je i došao.

* * *

Kasnije se udala, djecu izrodila. Vikendicu su namjeravali kupiti negdje na moru. Tada je ispala ona ideja o kampovanju i postavljanju auto-prikolice na samom ulazu u Orebić.

- Znaš, šta stara, ovdje kraj ovog badema, u ovoj hladovini i zelenilu ja ću postaviti našu prikolicu. Imam prekrasan pogled tamo prema moru i otocima, a ovdje u sjeni badema mogu da uživam s tobom i djecom...

- Nije badem, to se tako kod vas u Bosni kaže, već bajam, Zdenko, govorila je gazdarica, kojoj je od oca ostala silna zemlja, na kojoj je postavila taj privatni auto-kamp u kojem su godinama ljetovali samo njoj dragi, odabrani gosti iz evropskih, ali i ovih naših okolnih zemalja.

Godine su prolazile, živjelo se sretno, djeca su rasla i rat je već bio u fazi zaborava. Ponovo se stalno, ne samo za godišnje odmore, išlo u kamp na Pelješcu.

O svim vjetrovima, burama, jugu i širokom su već dosta znali ti novopečeni naturalizirani Dalmatinci, ali o morskoj pijavici, po najmanje.

- E, ono vam je pijavica! - pokazivao je muž Nedi i djeci vrtuljak u moru što se poput gejjira u vis penjao. Naizgled, uzak, tanak i bezopasan, ali čuda može da učini.

Dok su se vozili, pogled je s kopna padao na krajičke morskog plavetnila i tu, kako je zvahu, pijavicu. Vozeći onim dosadnim, dugim putem kroz pelješačke vinograde i rijetko naseljena sela, nisu ni primjećivali da je i pijavica takođe paralelno s njima nastavljala svoj put.

Onako umoran, izašavši iz pregrijanog „Una“, Zdenko je pojurio ka auto prikolici:

- Idem ja pod moj badem, pardon - bajam, da me gazdarica ne čuje.

No, tamo je stajala ogromna, nevjerovatna rupa, koja je onemogućavala ulaz u prikolicu. Badema nije ni bilo! Nije više stajao uspravno i činio hladovinu, iz koje se uživalo gledajući more i okolne otoke, onako s visine, gdje vjetrić pirka. Pijavica je, penjući se s mora, preko magistrale išla sve do auto kampa. I onda je, živog li čuda, pričali su očevici, krenula svojim snažnim, neprimjetnim trzajima da okoliši, čupa i vadi taj ogromni badem, dok ga iz korijena nije počupala i oborila na dvije stare kuće. Da je kojim slučajem pala na njihovu prikolicu, a nije, ništa od nje ne bi bilo, prepolovila bi je kao kartonsku kutiju.

Ogromni, dugi korijeni badema, poput onih starog oraha u Bijeljini, pružali su se iščupani nekoliko metara u širinu. Ne kaže se džabe, i za orah i badem, ima ga pod zemljom koliko i nad zemljom.

Bio sam tako neki šef u drugoj smjeni. Nakon telefonskog poziva, Neda mi je oslovivši me samo kratko rekla: „Umro mi je iznenada, Zdenko“! Desilo se to u stanu, čiju su nadogradnju upravo završavali, pa ga je trebalo izdati da se dotadašnji dugovi i izdaci podmire. Ostalo joj je troje malodobne djece.

I danas Neda ode u Bijeljinu, grad svog djetinjstva i gimnazijskog školovanja. Potsjeti se na priču o starom orahu, na čijim korijenima je ujko napravio kuću. S djecom i majkom ode i na Pelješac u auto-kamp. Tamo je gazdaricin muž umjesto bajama posadio mladu maslinu, koja raste izuzetnom brzinom u širinu. Istina, maslina ne pravi onakav hlad, kakav je tu nekad činio Zdenkov badem.

Često nekom ispriča nevjerovatnu legendu o kobnosti čupanja drveća iz korijena koje ima koštunjave plodove. U to joj, ni njena djeca, baš ne povjeruju...

Sagapo i sirtaki se i dalje svira, pjeva i pleše u Grčkoj. Sredovječni, sjedokosi bajker Nikolaidis, u pratnji svojih gostiju iz inozemstva, sa sjetom pogled baci na svoj mladalački dvotočaški džin na cestama „Kawasaki“, koji je parkiran u dvorištu njegovog restorana.

Sjeti se i nekog Sarajeva u Bosni i djevojke Nede, koju je kao apsolventicu prava davnog ljeta upoznao u Pireju...

NEKOPRANA

VJENČANJE U KIJEVU

Završetak prvog svjetskog rata i kraj crno-žute monarhije dočekao je oveću grupu Bosanaca u nekom ledom okovanom selu ruske pustare. Među njima je bio i Fadil Deverdžić od Trnova, koji je znao da i sam pokušaj prebacivanja do rodne grude, po toj sibirskoj zimi razvaljenih cipela i proderanog vojničkog odijela i šinjela ne bi bio moguć. Uz to, izgladnio i malaksao, natovaren svim i svačim što su im u Pečuhu dali šaljući ih na opasan i dalek ruski front, sa kojeg se rijetko ko živ i zdrav, a uz to još i ne ranjavan, ikada i vraćao, nije o tome smio ni da pomišlja.

I dok su drugi nastavljali sa pješaćenjem po nedodiji bez orijentira, on se dočepao nekih ubogih kućica koji kilometar podalje od te saobraćajnice prikovane ko povučena crta na papiru usred nepregledne ravnice po kojoj vazda puše oštar i hladan vjetar što kosti smrzava.

Jedva je nekako uspio objasniti domaćinima da im neće ništa nažao učiniti, samo da ga prime da tu prenoći i skupi snage za nastavak neizvjesnog puta.

Zbog rata i tu su ostale skoro samo žene, ne računajući mušku djecu i po kojeg starca u poznim godinama. Predao im je odmah bajonet i pušku bez metaka, obukao neku od onih dugih ruskih košulja i blaženo legao kraj velike, tople zidane peći sa zelenim lončićima, da se nakon dugo vremena bar čestito mogao naspavati.

Radio im je kasnije one teže, muške poslove. Od prvog susreta i pogleda najviše mu se od svih tih djevojčuraka svidjela vitka, visoka, vižlasta Katarina. Uz njegov prvi put je i propušila, povukla duhanski dim u šumarku podalje od kuće, dok je Fadil sjekao stabla, pripremajući im drva za narednu, dugu i hladnu rusku zimu.

Koliko li je vremena samo prošlo kako je bio tu, a da oni njegovi u Bosni nisu znali da li je još uvijek živ, je li u zarobljeništvu i hoće li se i on jednog dana vratiti kao oni Belkići i Mulaomerovići što su na radost svojih ukućana došli iz Rusije.

Snalažljivi i nadareni Fadil brzo je učio ruski jezik, pa je s Katarinom kad su se više zbližili već počeo voditi razgovore i kovati planove o odlasku, odatle i povratku svojoj kući. Pričao joj je da tamo u njegovom Kijevu ima kuću na tri boja i da će ona biti njegova buduća žena.

Mlada Ruskinja, u nedostatku muških, u širem okrugu nije dugo ni razmišljala da s tim strancem odleprša iz te nedodijeljene Bogu iza nogu. A tek taj Kijev o kojem je kao dijete slušala, uz to i kuća na tri boja...! Kriomice je spremala najosnovnije stvari za put, svom izabraniku je sašila šubar i bundu od lisica koje je on hvatao u željezne zamke, dok su cijelu noć jaukale ukliještene u oštra željezna kliješta, dok ih on sutradan ne bi dokrajčio i oderao.

Ne zna se ko je od njih dvoje razbio onu porodičnu glinenu trbustu kasicu sa nešto rubalja i kopejki, kojim su kupili dvije karte za vlak u jednom pravcu.

- Svidjeće ti se Kijevo i moji, vidjećeš.
- Čula ja Kijev pogolem grad sa puno visikih kuća.
- I moja ima, rekao sam ti tri boja (kata) - dodao je Fadil.

Poslije nekoliko dana naporne, duge i dosadne vožnje, preko Ukrajine, Poljske, Češke i Mađarske stigli su na jedvite jade nekako do Bosne.

Poodavno bijaše nestalo ono malo suhog sira i mesa, jabuka i flaša dudovače što je miješana sa kukuruzovačem. Usput su im po nekad neki puitnici, vidjevši ih u kakvom su stanju i saznajući odakle i gdje daleko putuju, davali ostatke hrane, koju su inače namjerali baciti psima i mačkama, koji su se povlačili po usputnim stanicama, na kojim je (gdje je) Fadil sipšao vode za put u one dvolitrenjače flaše, okolo šibljem opletene, u kojima je na polasku bila rakija.

- Ih, ti piješ k'o Rus! - govorila mu je Katarina i stalno pitala: „Pa, gdje je više taj Kijev, kad ćemo stići, ta danima ne izlazimo iz vlakova?

- Sad ćemo, još malo! - tješio ju je Deverdžić, dok je u hodu salijetao neke smrznute i prikunjane (pospane) kočijaše, moleći ih da in onako bespariče-kokuze preveze od ilidže do Kijeva kraj Trnova.

- Hvala starino, nek ti se ovo uiše u dobrodjelo kao sadaka što si prevezeo ratnog zarobljenika po povratku iz Rusije.

- ...I njegovu ratnu rusku zarobljenicu- dobacio je košijaš, ošinuvši kandžijom dva vrancada su se propela na prve noge ka nebu.

Poodavno su zamakla svjetla Sarajeva i ona rjeđa na Ilidži, kad stigoše na odredište.

- Nije ti ovo Kijev, moj Dever .
- Kijev o o, Kijevo, nego šta mala. Razlikuje se samo za jedno slovo o, kao prvo slovo grada Odesa.
- Ali, rekao si da imaš kuću sa tri kata, a ovo je mala niskospratnica, kao i one u našem selu.
- Gledaj dobro i pamti: Dole, podrum za hajvan, ovo gdje sad ulazimo je drugi, a gore potkrovlje za sijenu treći boj. Nisam li ja kao i uvijek u pravu, Kaća, Rabinjuška moja- cerio se dok su se oni njegovi iščuđavali . Prvo, jer se ikako živ i zdrav iz rata vratio, a potom kući i svojoj ženi još tuđu ženu, i to pravoslavku doveo na vrata. Iako su se po šerijatu mogle imati i četiri žene, neimaština i glad tjerala je ljude da se najrađe nikako i ne žene. Primoraše ga da je ubijedi da pređe na Islam i promijeni ime. Nevoljno ipak pristade i tako Katarina postade Kadira. Umjesto u zamišljeni i sanjani ukrajinski Kijev, stigla je u Kijevo kraj Trnova u centru Bosne, u kuću gdje nije bilo ni kandila, ni raspeća uz koje je u Rusiji odrasla.

Kad su sinovi porasli, onaj stariji po smrti oca, preseli se nedaleko odatle u banjsko lječilište gdje je tamo i neki finansijski direktor postao, te odluči brigu o materi brinuti, pa je povede sa sobom. I on je drugu ženu katolkinju zgodnu Tonku s kojom je zajedno radio doveo na prvu ženu muslimanku, ali istina u drugi stan. I njegova djeca su kasnije mijenjala bračne partnere pomiješavši se tom islamsko-katoličkom linijom , dok je Kadirine-Katarinine pravoslavne krvi u njima bilo sve manje.

Jedino se znalo da su i po ocu i baki bili dio dosadne ruske ravnice i hladnoća, što su svi pili pa se nije slučajno govorilo „piju k'o Rusi!“.

Kadira nikada nije stanovala sa sinom, ni kad je bio sa prvom a posebno sa drugom ženom. Iznajmio joj je tavansku sobicu u dvokatnoj šarenoj nacionaliziranoj kući u centru u kojoj su još stanovali Ćurići i Lukići. Išlo se....

Gore strmim, visokim i uskim drvenim stepenicama čiji je svaki treći prag bio struhnuo kao i rukohvat za pridržavanje, pa je predstavljalo pravi izazov ići gore.

Dolazila je Kadira često, dok je mogla do nas, prelazila tih par stotina metara. Zovni bi je majka na sijelo, kao da nešto ispegla ili sitno uradi da bi joj mogli dati koji dinar, koji ni same nisu imale dovoljno, a opte da se ona ne uvrijedi da ispadne da joj pored živog sina i unuka spala na nečiju sadaku iz komšiluka. A i njoj je bilo dobro u našoj ugrijanoj kući pa je odatle kasno odlazila samo da prespava.

Znala je zanimljivo da priča, iako i nakon više od šest decenija provedenih u Bosni, nije mogla odvići svog ruskog, pa joj naš jezik nije najbolje išao.

Kretala se suviše sporo, sporije od puža, krajičkom ulice, ta sada sitna, mršava, ruska babuška zamotana do vrha u debeli dugi pohabani blijedi šal poput njenih zemljakinja. Znam da je u njemu i spavala jer ogrijeva nikad nije bilo dosta tih tada dugih bosanskih zima koje su sa puno snijega i leda trajale do četiri-pet mjeseci. Bojela se izlaziti, što zbog tih stepenica, ali i da je na ulici ne pokupi kakav motorista, odkad joj se to jednom desilo, kad se slomila one k'o prutiće tanke noge i ruke. Najčešće je vrijeme provodila u tom svom tavanskom sobičku, iz kojeg pogled nije padao na čaršiju i glavnu ulicu, već je klizio do bašte i starih stabala vočki u njihovom dvorištu. Kad više nije mogla ili smjela da izlazi, naša mati bi s vremena na vrijeme otići do nje, a ponekad mene ili mlađeg brata pošalji da joj malo hrane ili šta drugo odnesemo, mada je uistinu jela kao vrabac. Mlađem bratu se nije išlo, a i plašio ga je njen izgled kao i brlog u kojem je životarila. Cigare i rakije, koje je naučila koristiti od svog Devera, kako je Fdila skraćeno po prezimu najrađe zvala, nije se ni mogla ni htjela odreći. Slabašni, stari, bolesni, gladni organizam začas je kapitulirao pod prvim čokančićem šljive. Nju joj je u produžetku prodavao Šaćan, čija je kuća i magaza s otpadom bila tik uz njenu zgradu.

Bila je više p'jana nego trijezna. Nevoljno sam pristao na materino inzistiranje da odem do Kadire i da joj što odnesem. Ni najmanje sijalice dogore, onih četrdeset stepenika, računajući i one betonske od ulice nije bilo i svratati se moglo k'o od

šale „k'o čađo“. Drugo, Kadira je željela društvo da priča da neko ima i može da sluša, jer druge zbog velike staračke gluhoće nije dobro razumijevala ni čula što govore. –Ne spavam ti ja moje dijete po noci, što od reume i artritisa, ali bogami više zbog miševa koji bez straha s tavana silaze i prelijeću ovu moju sobicu. –

- Nije valjda to stalno?-

- Stalno, nego šta! Evo prije neg' si ti sad doš'o, stoji on tu. Gljedim ja njeg, gljedi on ja, pa hoću da mu kažem „nemaš šta naći za sebe jado, kad ni sama nemam, pa kako bi tebi šta ostalo.“-

Vrata joj nikad nisu bila zaključana. A i što bi? Da je ko i htio što ukrasti, kad bi nakon što je noću izmorena mišijom morom i torturom, po danu za trenutak zaspi, nije imao šta odnijeti.

Starački neuredni niotkog neodržavani prostori, smrdili su na ustajalu mokraću kao i madrac na kojem je stalno sjedila i ležala. Hladna bubnjara u kojoj je ložila novine i stare kutije iz Kalabine „mješovite robe“ koja je bila u prizemlju zgrade u njenoj neposrednoj blizini.

- Dođe l' da pomogne Šačko, tvoj sin, bako?- derao sam se da me čuje.

- Njet maljiša, ima on svojih briga, po dvoje djece od dvije žene, pa posao, pa društvo za lov i ribolov; i u njeg besparica, pa gdje će još i na svoju posranu mater misliti.

„Propije stara kuga odjednom, sve što joj dam mjesečno za hranu“ pričaj bi Šačko na direktne prozivke moje majke da se ne brine o svojoj majci Kadiri.

Kako gore u potkrovlju nije bilo klozeta, morala je silaziti u dvorište, gdje je odmah kraj ulaznih vrata bio zajednički, skoro poljski čučavac. Iako su ostali stanari imali sopstvene toalete ovaj je uz radnike u bašti i prolaznike sa obližnje stanice mogla koristiti i Kadira. Naravno, ako je imala snage i petlje da do njeg, odozgo sa čardaka u svojim crnim zepama i duplim debelim vunanim zimskim čarapama, siđe a da se pritom ne skondrlja.

A zbog nečišćenja i vječito zimi zaleđene česme, klozet je bio skoro kao i stan u kojem je živjela gdje je bila prinuđena vršiti nuždu. Vjerovatno u one bijele okomljene lavore, što joj je sin dok je bio upravnik u mjesnoj bolnici davao nakon godišnjeg otpisa na inventuri, da bi ih stavljala na više mjesta gdje je voda nakon

kiša i otopljenog snijega sipala kroz raspukle stare crijepove koje nije imao ko da na krovu promijeni.

Posljedni put kad sam je posjetio u tavanskoj izbi, bila je veoma slaba i nerazumno je pričala. Ispod starog dugog šala izvukla je metalni krst, koji se razlikovao od ovih katoličkih, sličan onom što je o pravoslvanim Božićima, Uskrsima i Slavama nosuo stari đed Nikola Koprivica s dugom sijedom bradom, pa smo svi mislili da je pop. – E moj Faruk - govorila bi senilno, zamjenjujući me sa starijim bratom, kojeg je zbog njegovog življenja u Srbiji manje poznavala- samo da mi je vidjeti majku Rosiju, stepe, tajge, rusku ravnicu...Dosadila su mi ova bosanska brda i planine a i želja mi je da tamo i skončam.-

Nisam imao riječi da je tješim. Otišao sam toj januara u inozemstvo i više je nikad nisam vidio. Moraću pitati da li Kadira ukopana na muslimanskom ili kao Katarina na hrišćanskom dijelu groblja.

Nije važno na kojem bude, posjetio bih je, jer toliko toga mi je zanimljivog godinama ispričala, pa i o ovom svom vjenčanju u bosanskom Kijevu.

PR

DIOGEN pro kultura
<http://diogen.weebly.com>